

Синиша ЈЕЛУШИЋ*

КРИЗА МЕДИЈА И/ИЛИ КРИЗА ОБРАЗОВАЊА

Резултати социолошког истраживања *Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније*¹ могу се, без страха од превеликог одступања, готово без остатка примијенити на све државе экс-југословенског простора. А према резултатима овог истраживања више од двије трећине анкетираних никада није било у позоришту, 80 посто није прочитало ниједну књигу, а отприлике близак том постотку је број оних који не знају навести презиме ниједног сликара.² Ово су подаци од суштственог важења; сваки будући разговор који се тиче културне политике или уопште питања савремене културе, неопходно ће бити са њима га започети.

Али и овако презентована „инвалидност” учествовања у култури може упућивати на неколико базичних атрибута који овај тип савремене „културе” (који, како видимо, карактерише одсуство културе, уколико се ова полазно дефинише као човјеку инхерентних трансцендирајућих, духовних начела) садржи.

Стога је необично индикативно становиште проф. др Предрага Цветићанина, руководиоца нишког истраживања, да „за разлику од широко раширених предвиђања теоретичара да ће с постмодернизмом култура кренути путем индивидуализације, те да ће класе, нације и други колективитети изгубити на значају, на овим просторима се догодила ретроградна хомогенизација у култури која је сваки индивидуализам прогласила неодговорним атаком на ‘праве вредности’, традиционални

* Редовни професор Универзитета Црне Горе.

¹ Ниш: Одбор за грађенску иницијативу, 2007.

² Упореди далекосежну анализу Бојана Муњина. У: *Ферал Трибуне*, 12. листопада 2007, стр. 38-39.

идентитет и ‘дух народа’³. Или, другим ријечима, да су „након ратова на овим просторима елите (су) културу сравниле на ‘националну’ мјеру па данас свака нација има своју културу, свој идентитет, своју историографију и свог непријатеља”⁴.

Уколико сада покушамо успоставити неку врсту полазне везе између резултата поменутог истраживања и медија *телевизије* на примјер, лако ћемо запазити да међу овима постоји несумњива дубинска повезаност. Ова повезаност се очитује, прије свега, у индикативној аналогiji: происходи, наиме, да проценат оних који никада нису прочитали нити једну књигу, углавном јесте аналоган проценту љубитеља телевизијског медија.

Из овога се даље, и изван емпиријских показатеља, са јаком логичком увјерљивошћу, може доказивати хипотеза да доминантна структура телевизијског програма овог типа конзумента мора бити прилагођена његовом скромном образовном или духовном хоризонту. Другим ријечима, логика аудиторijума намеће опадајући ниво квалитета програма и несумњиву деградацију у циљу задржавања публике, те су телевизијски канали приморани да производе све више и више сензационалистичких емисија.⁵ И заиста, ова хипотеза налази своје чврсто утемељење у сасвим летимичном прегледу тзв. најгледанијих и/или најпопуларнијих телевизијских емисија у којима су доминантни увредљиво лаки садржаји у свим жанровима: од музичких, са елементима кафанског порно кича до драмских, са „питким” сижеима и/или комиком која је „идеална” за укусу оваког типа базично необразованог гледаоца.

Из овога слиједи неупитни закључак да је *телевизија данас активни саучесник доминантног процеса обездуховљења (респ. антрополошког умањења) личности, а овај је процес највећма усмјерен на отупљење или укидање њене критичке димензије.*

Нема сумње да је идеју идеолошке употребљивости и манипулативне функције визуелности (респ. творења виртуелне стварности, која укида личност – упор. нпр. нацистичку употребу умјетности филма) данас без остатка преузела телевизија. У овом контексту чини се најупутније указати на једно изразито критичко гледиште које је у једном интервјуу, а потом и књизи изнио један од најутицајних филозофа XX в. Карл Попер. У свом критичком приступу Попер, по свему судећи, има у виду примјер-

³ Упор. аналоган став Инге Томић Колудровић да се „у Хрватској догодила ретрадиционализација у култури и колективни идентитет постао је важнији од индивидуалне нарави умјетности”. *Ибид.*

⁴ Проф. др Уго Влаисављевић, *ибид.*

⁵ Вид. Жак Гоне, *Образовање и медији*, Београд: Clio, 1998, стр. 37.

ре европске културе и тиме су његови ставови неупоредиво важнији за нас данас – с обзиром на то да је културни и општеобразовни ниво у Црној Гори неупоредиво нижи у односу на нивое европске културе које Попер у својој аргументацији има у виду.

Британски либерални мислилац упозорава да је телевизија носилац огромне моћи утицаја, те да многи који раде у њој нису, у строгом смислу, свјесни сопствене одговорности:

„Телевизија данас поседује колосалну моћ, чак се може рећи да је она потенцијално најважнија од свега, као да је и сам Бога њоме замењен. И биће тако ако наставимо да посежемо њеним злоупотребима. Телевизија је задобила сувише велику моћ у крилу демократије. Ниједна демократија не може да преживи ако се не стане на крај те свемоћи.”⁶

Ваља поменути да за Карла Попера основна дефиниција демократије подразумијева да ова превасходно представља један *систем заштите против диктатуре*. Теза коју ова дефиниција имплицира односи се на даље на аутентичну тежња демократије – подизање нивоа образовања. У том смислу, сагласно логичком слиједу, телевизија се нужно окреће против демократије и постаје један од чинилаца њеног радикалног угрожавања (на примјер: цивилизацијска борба против насиља бива угрожена телевизијском афирмацијом насиља итд). Истини за вољу, неопходно је истаћи да *телевизију као опасност* Попер фокусира прије свега на *проблем пораста насиља*.

С тим је у вези и Поперова наредна теза сагласно којој, посредством телевизије и других медија, образујемо своју дјецу највећма у правцу насиља. И заиста, на крају основне школе једно дијете је у просјеку видјело око 8 000 убистава и више од 100 000 чинова насиља, а основни садржај видео-игара врти се око непријатеља кога треба уклонити⁷. Стога је британски либерални филозоф дошао до алармантног закључка, по многи-ма парадоксалног за природу либералног мишљења, „да нам је, нажалост, потребна цензура”⁸. Цензура се оправдава аргументом да „телевизија има енормну моћ над људским духом” и да оваква моћ, са таквим

⁶ Karl Popper, John Condry, *La television: un danger pour la democratie*, Paris: Bibliotheques, 10/18, 1994, pp. 36. У: Жак Гоне, оп. цит., стр. 37. Нема сумње да моћи телевизије доприноси и сама природа овога медија, наиме њена аудио-визуелна комуникабилност: „У извесном смислу, аудио-визуелна комуникација је рекреирање комуникације лицем у лице, у потпуно визуелизованом контексту који је смислио писмени ум”. Вид. Роленд Лоример, *Масовне комуникације*, Београд: Цлио, 1998, стр. 27.

⁷ *Ибид.*, стр. 15.

⁸ Карл Попер, *Лекција овог века*, Београд: Александриа Прес, 2002, стр. 55.

интензитетом, никада раније није постојала. Стога, вели нам далекосежно Попер, „ако не ограничимо њен утицај, она ће наставити да нас води на странпутицу, даље од цивилизације, чинећи учитеље немоћнима да учине било шта у вези с тим. А на крају тунела нема ничега осим насиља. Почео сам да трубим на узбуну пре четири или пет година, али то није имало неки ефекат. Знам да нико не жели да заустави ту ужасну моћ”⁹.

Из овога неупитно слиједи да је Попер своју критичку оштрицу, када је ријеч о „телевизијској опасности”, у строгом смислу, усмјерио на продукцију *насиља*. Једва да се може доводити у питање извјесност (дакако и емпиријска изводљивост) овога суда.

Ипак, није ли појам насиља изведен из једног сложенијег појма који телевизија већ без остатка доводи у питање: појма *личности*. Јер ма колико да насиље представља доминанту садржаја највећег дијела телевизијских емисија и/или програма, уопште из тога не производи да онај дио програма који *такво* насиље садржи, не садржи какву едукативно ваљану ствар. Напротив, идеја површне забаве и вулгарног текста у њеној функцији, води ка, у ствари, конзистентном циљу: уништењу личности кроз поступке отуђења од ње саме.

По свему се чини да се образовање нужно мора повезивати са појмом личности, прецизније са оним што ми под тим појмом подразумевамо и да само из таквог, релативно јасно дефинисаног појма, можемо постављати питање о односу образовања и медија. Још једном: образовање може имати смисла само и само ако је у функцији образовања личности.

А у овом одређењу полазимо од хуманистичке психологије и дефинисања појма зреле личности у њеним оквирима. Грубо речено, на трагу Масловљеве типологије, зрелу личност карактеришу аутономија, критичко мишљење, независност од културе и средине, непрекидна свјежина доживљавања, мистични доживљај/врхунски доживљај, прихватање другог/толеранција, љубав, стваралаштво итд.¹⁰

Неколико ставова јунговске инспирације упућују на динамичку компоненту развоја личности. Стога је, према овом концепту, личност највише остварење *урођеног* својства посебног људског бића. А основ развоја личности јесте *пут индивидуације*. *Индивидуација* значи постати појединачно биће, и уколико под индивидуалношћу подразумевамо нашу најинтимнију, последњу и неупоредиву јединственост, *постати своја Сопственост* (Селбст, Јаство, Селф)... Она је особен развитак пси-

⁹ *Ибид.*, стр. 87

¹⁰ Уп. А. Маслов, *Психологија и личност*, Београд: Нолит, 1982.

холошке индивидуе као бића које се разликује од општег, од колективне психологије. Стога је она *процес диференцијације* који има за циљ развитак индивидуалне личности.¹¹

Ако сада поставимо питање о *стимулансу* који гледалац може добити од телевизијског програма у функцији самоостварења личности, одговор, понешто уопштено, али не и мање тачно формулисан, биће да телевизијски медиј не само да не доприноси развоју овог концепта личности него да га добрано, у свим својим набројаним елементима, онемогућује.

Тако долазимо до одлучујуће тезе о образовној функцији телевизијског медија, с обзиром на то да би она, упркос свом страшном утицају који има, могла да буде, сасвим супротно, једно значајно средство образовања. У вези с овим, Џон Кодри истиче да би школа требало да научи дјецу како да користе телевизију, било да се ради о емисијама или о рекламама. Потребно је да им се објасни каква се корист може имати од ње, као што им треба указати и на сегменте у којима не служи ничему:

„Када схвате да стицање материјалних добара није највиши циљ у животу и да су вредности препоручиване у емисијама и рекламама у противречности са оним вредностима о којима уче у школи, то ће већ бити нешто. Уместо што се понаша као да телевизија уопште не постоји, школа би требало да деци предложи дискусије о емисијама и идејама, добрим или лошим које су им понуђене.”¹²

Посебну важност има Кодријев став о неопходности организовања педагошких програма, чији би задатак био да од дјецe начине гледаоце способне за критичко промишљање и то од најранијег узраста. Требало би им дати да користе видео опрему и праве мале представе и рекламне спотове, како би и сами постали свјесни да је уз помоћ једне камере сасвим лако преобразити и деформисати стварност.¹³

Јасно је да је овдје ријеч о нужности конституисања програма неопходног медијског образовања, посебно за оне који би потом радили на телевизији. Добро је на вријеме схватити упозорење да је овдје ријеч о једном од најозбиљнијих проблема модерне културе који се поставља са највећом, алармантном озбиљношћу. Било би изузетно ако би овај, тематски одлично погођен скуп, успио да макар дијелом дјелатно помогне у његовом рјешењу.

¹¹ Уп. Карл Густав Јунг, *О постајању личности. У: Дух и живот*, Нови Сад: Матица српска, 1984.

¹² Жак Гоне, оп. цит., стр. 38.

¹³ *Ибидем*

Siniša JELUŠIĆ

CRISIS OF THE MEDIA AND/OR CRISIS OF THE EDUCATION

Summary

In this paper the author discusses the basic models of the critical meaning of the television media as the main critical problems of the modern culture and civilization. The interpretation point out the fundamental critic of Carl Popper which has suggested the education is the only positive solution as the conclusion of this controversial researched.